

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA TA'LIM VAZIRLIGI

SAVODXONLIKKA O'RGATISH

TARBIYACHI KITOBI

6-7
YOSH

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

o'ynaymiz

o'qiyamiz

yo'zaymiz

Maktabgacha yoshdagi bolalar savodxonlikka

Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbariyatlari
va ota-onalar uchun metodik qo'llanma

Mazkur metodik qo'llanma Maktabgacha ta'lim vazirligining 18-iyundagi 1-mx-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" va Maktabgacha ta'lim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-son hay'at yig'ilishi qarori bilan tasdiqlangan "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining Davlat o'quv dasturi asosida tayyorlandi.

"Tashiyachi kitobi"da savodxonlikka o'rgatish metodikasi va faoliyatlar ishlarini batafsil yoritib berildi.

O'zbek tilining tovush tizimi

...abgani o'qitishda savodxonlikka o'rgatish metodikasi o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan. U elementar o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirish bilan bog'liq.

Maktabgacha yoshdagi bolalar o'qish shakllarini shakllantirish biri-biri bilan bog'langan holda amalga oshiriladi.

Savodxonlikka o'rgatish metodikasida o'zbek tili o'qishlari o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi.

Tarbiyachi savodxonlikka o'rgatish jarayonida o'zbek xususiyatlarini hisobga olib faoliyatlarni rejalashtirishi lozim. o'zbek tili grafik tizimining quyidagi xususiyatlarini hisobga olish ahamiyatga ega:

- △

o'rgatish davrida tarbiyalanuvchilar so'zlarni bo'g'inlarga to'g'ri ajrata oladi, bo'g'inli kartochkalar yordamida bo'g'inlardan so'zlar tuzadi.

O'qish va yozish jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlari

O'qish va yozish ham murakkab nutq faoliyati hisoblanadi. Bu jarayonlar maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning o'qishga, yozishga, nutqi, tafakkuri va idrokini tartiblash muhim omil hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qishga o'rgatishda hisobga olinadigan e'tibor qaratishlari lozim:

1. Bolalar o'qishda bitta harfni ko'radi, uni bilish uchun rasmlarni ko'z oldiga keltirib, rasmlarni o'qishqa harflarni eslaydi, esga tushirgach, uni aytishga harfni, birinchi harfni o'qitishga yo'l qo'ymaydi, undan bo'g'inni aytishni talab qiladi. Bolalar ikkinchi harfni eslab olguncha, birinchisi esdan chiqib ketadi. Bolalar o'qib bo'g'in, bo'g'indan so'z hosil qilguncha, o'qish jarayoni davom etmaydi.
 2. Ko'pincha bolalar o'qitayotgan harfni, bo'g'inni, so'zni qayta o'qishga to'g'ri tarbiyalanuvchi diqqati kengaygan sari bo'g'in va so'zni butunligicha eslay o'taydi.
 3. O'qishni endi o'rganayotgan matn mazmunini o'zlashtirmaydi, chunki u o'qishda qat'iyat beradi. Tarbiyachining savollari, ko'rgazmali, muayyana bo'yinlar ularning ongli o'qishlarini ta'minlaydi.
 4. Tajribasiz kitobxon bola savodxonlikka yozib o'tayotganiga qarab topadi. Bu xato o'qishga olib keladi. Bunday xatolarni to'g'ri so'z bo'g'inlab o'qitiladi, so'zni bo'g'in-tovush tomonidan tahlil qilib, harf tomondan analiz va sintez qilishga diqqat qaratiladi.
- O'qishni muvaffaqiyatli egallashlari uchun bolalarning idroki, xotirasi, tafakkuri va nutqini o'stirish katta ahamiyatga ega. Savodxonlikka o'rgatishda fonematik eshitishni o'qitish, o'qitishni o'qitishni aniq talaffuz qilishga, boshqa tovushlarga o'qitishni bo'g'in yoki so'zdan o'sha tovushni ajrata olish ko'nikmasini o'rnatish muhimdir.

Fonematik eshitish imloviy malakani hosil qilishni o'qitish o'qitishni o'qitish. Shu bois savodxonlikka o'rgatish davrida tarbiyalanuvchi bolalarni o'qitish o'stirish uchun ham maxsus xilma-xil mashqlar, talaffuz mashqlari va topshiriqlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Yozuv jarayonida bolalar ruchka (qalam)ni to'g'ri ushlab, to'g'ri to'g'ri qo'yishni, harfni yozishda daftar chiziqlari, ular bo'ylab qo'lini qo'llab ushlab esda saqlashi, harfni mo'ljallangan katakga bosma harfda yozishni o'qitish jarayon bolalarni aqlan va jismonan charchatadi, ayniqsa, ularning yelka va yelka muskullari toliqadi. Shuning uchun ham faoliyatda **jismoniy harakatlar** o'tkazilishi ahamiyatlidir.

Yozuv jarayonida bola ruchka(qalam)ni qog'oz ustida sekin, ishonch bilan qimirlatadi, bir harfni yozib to'xtaydi va namuna bilan solishtiradi, barcha chiziqdan chiqib ketadi, noto'g'rilarini bo'yab, to'g'rilaydi. Bunda u tarbiyachiga

har daqiqada murojaat qiladi, uning qo‘li va boshi yozishda birgalikda harakat qiladi.

Yozuv jarayoni tarbiyalanuvchilarning ongli harakat qilishlarini ham talab etadi. Shu sababli tarbiyachi yozuv jarayoniga bolaning xatti-harakatlariga sabr-qanoat bilan katta e‘tibor qaratishi juda muhim.

Savodxonlikka o‘rgatishda analiz-sintez metodi

Savodxonlikka o‘rgatish **analiz-sintez tovush metodiga** asosan olib boriladi. So‘z bo‘g‘inga bo‘linadi, bo‘g‘indan kerakli o‘rganilayotgan tovush ajratilib olinadi, tahlil qilinadi, o‘rganiladigan harf bilan sintezlanadi, shu asosda harf va butun o‘qish jarayoni o‘zlashtiriladi. Bunda o‘zbek tili grafik tizimi, tovushlarni yozuvda belgilash xususiyatlari hisobga olinadi.

Analiz-sintez (tovush-tarkib) tovush metodiga Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy asos solgan. Bu metod hozirgi kunga qadar ancha takomillashdi. Shu bois analiz-sintez tovush metodining an‘anaviy hamda shakllanish jarayonidagi tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Savodxonlikka o‘rgatishda analiz-sintez tovush metodi shaxsni shakllantirish maqsadiga ko‘ra ta’limiy va rivojlantiruvchi xarakterga ega bo‘lib, nutqiy mashqlar orqali aqliy rivojlanishni hamda o‘qishning ongli bo‘lishini ta’minlaydi.
2. Analiz-sintez tovush metodida **psixolingvistik nuqtai nazardan** quyidagilarga e‘tibor qaratiladi:
 - a) savodxonlikka o‘rgatish bolalarning jonli nutqiga, ular egallagan nutq malakasiga asoslanadi;
 - b) savodxonlikka o‘rgatishga tovush asos qilib olinadi, unda tovushni ajratishga, analiz va sintez qilishga, tovushlar artikulyatsiyasiga, bolalarda fonematik eshitishni rivojlantirishga katta ahamiyat beriladi;
 - d) o‘qish birligi sifatida bo‘g‘in olinadi, bo‘g‘in ustida ishlashga e‘tibor qaratiladi.

Metodning shakllanish va tashkil topish jarayonidagi **tamoyillari** quyidagilar:

1. Savodxonlikka o‘rgatish jarayonida bolaga differensial va individual yondashish (bu bolaning umumiy rivojlanishi hamda o‘qish va yozishga tayyorligiga bog‘liq).
2. Grammatika, so‘z yasalihi, imlo, leksikologiyaga oid bilimlarni nazariyasiz amaliy asosda muntazam berib borish.
3. Tovush va harfni o‘qitishning qulay usulini izlash, tovush va harflarning mosligini, osonligini, ta’limning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi xususiyatlarini hisobga olish.

Savodxonlikka o‘rgatish jarayonini tashkil etish metodikasi

Analiz-sintez metodida savodxonlikka o‘rgatish jarayoni 2 bosqichda davom etadi.

Birinchi bosqichda

– tarbiyalanuvchilarga quyidagilar

- og‘zaki va yozma nutq,
- gap,
- so‘z,
- bo‘g‘in,
- tovushlar.
- nutqning so‘zlardan, gaplarning so‘zlardan tuzilishi,
- nutqning bo‘g‘inlarga bo‘linishi,
- nutqning tovushlardan tashkil topishi **haqida ma’lumot**
- unli va undosh tovushlarga ajratilishi **o‘rgatiladi**
- gapdan **amaliy foydalana bilish ko‘nikmalari hosil**

Skema bu harflarning bog‘lanishli nutqi ustida ishlanadi. Bunda talaffuzni harflar bilan tushuncha beradi, nutqning kichikroq bo‘lagi gap yoki so‘z bo‘ladi. Gap so‘zlardan tuzilishi, gapning birinchi so‘zi bosh harf bilan boshlanadi, nuqta, ‘roq, undov belgilari qo‘yilishi ko‘rsatmali didaktik material sifatida tushuntiriladi.

Har bir narsaning nomi so‘z bo‘ladi. So‘z bo‘g‘inlarga bo‘linishi, bo‘g‘in va so‘z tovushlardan tuzilishi, talaffuz qilish, eshitish mumkinligi, tovushlar unli va undosh bo‘linishi, yozma ifodasi harf bilan ifodalanishi aytiladi.

Savodxonlikka o‘rgatishning birinchi bosqichida quyidagi metodik yondasuv bo‘yicha olib boriladi:

1. Nutq tarkibidan gapni ajratish.
 2. Gapdan so‘zlarni ajratish va so‘zlarning bosma shaklini belgilash.
 3. So‘z ichidagi yangi tovushni aniq talaffuz qilish, bosma shaklini belgilash.
 4. Bo‘g‘in tarkibidagi yangi tovushning bosma shaklini o‘rta yordamda o‘rganish.
 5. Bosma harfda o‘rgatilgan yangi tovushni talaffuz qilish.
- D harfi misolida analiz metodining o‘tkazilishiga e’tibor beriladi. Tarbiyachi sujetli rasm asosida bolalar bilan kichik gapni o‘qitadi.
- Kuz keldi. Dalada sabzavotlar pishib yetildi. Bolalar sabzavotlar yig‘ib olmoqdalar.**

Tuzilgan matndan o‘rganilayotgan tovush ishtirok etgan so‘zlar ajratiladi.

Dalada sabzavotlar pishib yetildi.

Gapdan **dalada**so‘zi, bu so‘zdan esa d tovushi qatnashgan bo‘g‘in va bo‘g‘indan **d**tovushi ajratilib olinadi hamda uning bosma shaklini talaffuz qilishi ko‘rsatiladi.

Analiz mashqlari

1. Nutq (gap)dan so‘zni ajratish; so‘zni aniq talaffuz qilish; bo‘g‘in bo‘linish va bo‘g‘inlarni aniq talaffuz qilish, so‘zdan, bo‘g‘indan tovushlarni ajratib talaffuz qilib o‘qish, muayyan tovushni ajratgan holda so‘zni bo‘g‘inlab o‘qish (aaaa-na, noon, iin, sssa-na, ki-yyyik, iish).

2. Faoliyatda o'rganiladigan yangi tovushni ajratish. Bunday tovushni birinchi marta ajratishning bir necha usuli bor:

- 1) so'zdan tovushni cho'zib talaffuz qilish bilan ajratish: aaa-na, looo-la, booo-la;
- 2) undosh tovushni yopiq bo'g'indan ajratish: Usss-mon, O-limmm, A-minnn.
- 3) sirg'aluvchi undoshni ochiq bo'g'indan ajratish: ssa-na, tu-yya, zzzi-rak;
- 4) bo'g'in harflarini unlini ajratish: o-na, u-num, o'-tin, a-na, e-tik, i-pak;
- 5) o'rganiladigan so'zni so'z boshida kelgan so'zlardan ajratish (so'zni tarbiyachi o'qituvchi tomonidan eslatilgan to'g'ri so'zni esa bolalar aytadi): non, tok, olma,...;
- 6) so'zni talaffuz qilishni aytish: tarbiyachi nokning rasmini ko'rsatib, nokni talaffuz qilishni qo'shib aytadilar: nok.
3. So'zda harflar sanash. Harflarning nomini tartibi bilan aytish, sonini aniqlash, bo'g'inlarni sanash: O-l-m-a; o-l-m-a
- to'rtta harf, to'rtta bo'g'in, ikki undosh tovush, ikki bo'g'in.
4. So'zni bo'g'inlarga bo'linib talaffuz qilishga oshiriladi. Nechra qarsak chalinsa, so'z shuncha bo'g'inli bo'ladi.
5. So'zni bo'g'inlarga bo'linib talaffuz qilishni ko'rsatib, ixtiyoriy bo'g'in tagiga qo'yilib so'z talaffuz qilinadi. Necha marta talaffuz qilinsa, shuncha bo'g'inli so'z shuncha bo'g'inli iborat bo'ladi.

Bu usullardan barchasi faoliyatda qo'llanilish mumkin.

Savod o'rgatishda analiz va sintez usullari qo'llaniladi, chunki analiz o'qish jarayonini egallash uchun zarur bo'lgan asosiy o'qish malakasini shakllantiradi.

Sintez quyidagi metodik harflar bilan o'qitiladi:

1. Kesma harflardan foydalanib, so'zni hosil qilish.
2. Hosil qilingan bo'g'inlardan so'z tuzish.
3. Berilgan so'zlardan gap tuzish.
4. Kichik gaplardan matn yaratish.

D harfi misolida sintez metodining o'tkazilishiga misol keltiriladi. Tarbiyachi o'rganilayotgan **D** tovushi talaffuzini o'qituvchi misol gapda harfning bosma harf shakli bilan tanishtiradi. D harfi bo'g'inli bo'lgan bo'lgan bo'lgan qo'shib turli bo'g'inlar hosil qilinadi. **Da, do, du, di, de, da, do, du, di, de**.

Hosil qilingan birona bo'g'in tanlab olinadi. **Da** bo'g'in tanlab olinadi qo'shish orqali so'z tuziladi. **Da – la**

Tuzilgan so'z ishtirok etgan gap tuziladi. **Dalada ish qizg'in.** Tuzilgan gap mazmuniga mos yana kichik gaplar tuzilib matn yaratiladi. **Kuz keldi. Dalada ish qizg'in. Dehqonlar hosilni yig'ib olmoqda.**

Sintez mashqlari.

1. Tovush tomonidan analiz qilingan so'zni yoki bo'g'inni talaffuz qilish; uni kesma harfdan tuzish (yozish); shu so'z yoki bo'g'inni o'qish.
2. O'rganilgan undosh yoki unli bilan (na, ni, no; la, lo, li; ay, uy, oy, oy) bo'g'in jadvalini tuzish; bo'g'in jadvalini kitobdan yoki matndan o'qish; kesma harflardan bo'g'in jadvalini tuzish.

veb-saytimiz: Zokirjon.com

Veb-sayitimiz Zokirjon.com

Zokirjon.com veb-saytimiz orqali o'zingizga kerak bo'lgan hujjatlarni yuklab oling.

Zokirjon Admin bilan

+99891-328-88-38 nomerga murojaat qilishingiz jek567 izlab telegramga yozishingiz yoki shu nomerdagi telegram orqali bog'lanishingiz so'raladi.

Telegramda murojaatingizga o'z vaqtida javob beriladi.

Tayyorlov guruhlariga Savodxonlikka o'rgatish faoliyat ishlanmalarini to'liq holda olish uchun telegramdan yozing.

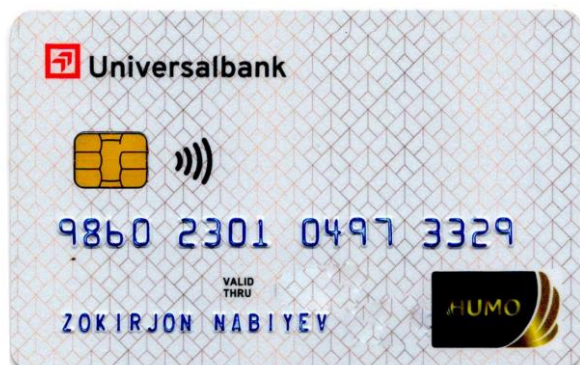

Telegram kanalimiz:

@maktabgacha_tt

To'lov uchun: 9860230104973329

Plastik egasi Nabiyev Zokirjon

DIQQAT!!!

Sizga bu **OMONAT** qilib beriladi.
To'liq holda olganingizdan so'ng:
Faqat o'zingiz uchun foydalaning.
Hech kimga bermang hattoki eng yaqin insoningizga ham.
Internet orqali veb-saytlarga joylamang.
Kanal va gruppalariga tarqatmang.

OMONATGA

HIYONAT QILMANG